

Евразийский Союз Ученых.
Серия: педагогические, психологические и
философские науки.

Ежемесячный научный журнал

№ 02 (115)/2024 Том 1

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР

Макаровский Денис Анатольевич

AuthorID: 559173

Заведующий кафедрой организационного управления Института прикладного анализа поведения и психолого-социальных технологий, практикующий психолог, специалист в сфере управления образованием.

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

• **Садовская Валентина Степановна**

AuthorID: 427133

Доктор педагогических наук, профессор, Заслуженный работник культуры РФ, академик Международной академии Высшей школы, почетный профессор Европейского Института PR (Париж), член Европейского издательского и экспертного совета IEERP.

• **Ремизов Вячеслав Александрович**

AuthorID: 560445

Доктор культурологии, кандидат философских наук, профессор, заслуженный работник высшей школы РФ, академик Международной Академии информатизации, член Союза писателей РФ, лауреат государственной литературной премии им. Мамина-Сибиряка.

• **Измайлова Марина Алексеевна**

AuthorID: 330964

Доктор экономических наук, профессор Департамента корпоративных финансов и корпоративного управления Финансового университета при Правительстве Российской Федерации.

• **Гайдар Карина Марленовна**

AuthorID: 293512

Доктор психологических наук, доцент. Член Российского психологического общества.

• **Слободчиков Илья Михайлович**

AuthorID: 573434

Профессор, доктор психологических наук, кандидат педагогических наук. Член-корреспондент Российской академии естественных наук.

• **Подольская Татьяна Афанасьевна**

AuthorID: 410791

Профессор факультета психологии Гуманитарно-прогностического института. Доктор психологических наук. Профессор.

• **Пряжникова Елена Юрьевна**

AuthorID: 416259

Преподаватель, профессор кафедры теории и практика управления факультета государственного и муниципального управления, профессор кафедры психологии и педагогики дистанционного обучения факультета дистанционного обучения ФБОУ ВО МГППУ

• **Набойченко Евгения Сергеевна**

AuthorID: 391572

Доктор психологических наук, кандидат педагогических наук, профессор. Главный внештатный специалист по медицинской психологии Министерства здравоохранения Свердловской области.

• **Козлова Наталья Владимировна**

AuthorID: 193376

Профессор на кафедре гражданского права юридического факультета МГУ

- **Крушельницкая Ольга Борисовна**

authorID: 357563

кандидат психологических наук, доцент, заведующая кафедрой теоретических основ социальной психологии. Московский государственный областной университет.

- **Артамонова Алла Анатольевна**

AuthorID: 681244

кандидат психологических наук, Российский государственный социальный университет, филиал Российского государственного социального университета в г. Тольятти.

- **Таранова Ольга Владимировна**

AuthorID: 1065577

Уральский федеральный университет им. первого Президента России Б.Н. Ельцина, Уральский гуманитарный институт, Департамент гуманитарного образования студентов инженерно-технических направлений, Кафедра управления персоналом и психологии (Екатеринбург)

- **Ряшина Вера Викторовна**

AuthorID: 425693

Институт изучения детства, семьи и воспитания РАО, лаборатория профессионального развития педагогов (Москва)

- **Гусова Альбина Дударбековна**

AuthorID: 596021

Заведующая кафедрой психологии. Доцент кафедры психологии, кандидат психологических наук Северо-Осетинский государственный университет им. К.Л. Хетагурова, психолого-педагогический факультет (Владикавказ).

Статьи, поступающие в редакцию, рецензируются. За достоверность сведений, изложенных в статьях, ответственность несут авторы. Мнение редакции может не совпадать с мнением авторов материалов. При перепечатке ссылка на журнал обязательна. Материалы публикуются в авторской редакции.

Журнал зарегистрирован Федеральной службой по надзору в сфере связи, информационных технологий и массовых коммуникаций.

Художник: Валегин Арсений Петрович
Верстка: Курпатова Ирина Александровна

Адрес редакции:
198320, Санкт-Петербург, Город Красное Село, ул. Геологическая, д. 44, к. 1, литера А
E-mail: info@euroasia-science.ru ;
www.euroasia-science.ru

Учредитель и издатель ООО «Логика+»
Тираж 1000 экз.

СОДЕРЖАНИЕ

НАУКИ ОБ ОБРАЗОВАНИИ

Кобзарева Е.В., Котельникова Л.В.

К ВОПРОСУ НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СТУДЕНТОВ 4

Жазгүл Турус кызы

ЖАШТАРДЫ ТАРБИЯЛООДО ЭЛДИК ПЕДАГОГИКАНЫН ОРДУ..... 6

Кульбаева Д.Д.

ҰЛТТЫҚ САНА ЖӘНЕ МЕМЛЕКЕТТІК ТІЛ МӘСЕЛЕСІ 9

НАУКИ ОБ ОБРАЗОВАНИИ

УДК:378.147.88

К ВОПРОСУ НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СТУДЕНТОВ

Кобзарева Е.В.

канд. фармацевтических наук

Котельникова Л.В.

кандидат биологических наук

ФГБОУ ВО «Курский государственный медицинский университет» Минздрава России,

г. Курск

ON THE ISSUE OF STUDENTS' RESEARCH ACTIVITIES

Kobzareva E.V.

Candidate of Pharmaceutical Sciences

Kotelnikova L.V.

Candidate of Biological Sciences,

Kursk State Medical University of the Ministry of Health of the Russian Federation, Kursk

АННОТАЦИЯ

Одним из направлений обучения студентов в высшем учебном заведении является его участие в научно-исследовательской работе, что дает возможность не только значительно расширить и углубить знания, получаемые обучающимся при изучении той или иной дисциплины, но и более основательно ознакомиться со спецификой своей будущей специальности, что конечно же имеет особое значение при становлении профессии врача.

ANNOTATION

One of the areas of teaching students in a higher educational institution is his participation in research work, which makes it possible not only to significantly expand and deepen the knowledge received by students in the study of a particular discipline, but also more thoroughly familiarize themselves with the specifics of their future specialty, which of course, it is of particular importance in the formation of the profession of a doctor.

Ключевые слова: научно-исследовательская работа, студенты, безопасность жизнедеятельности.

Key words: research work, students, life safety.

ВВЕДЕНИЕ

Профессионально-научная деятельность студентов-первокурсников может постепенно начинаться с первых дней обучения в вузе. Некоторая сложность адаптационного периода для бывших школьников не позволяет сразу же окунуться в научно-исследовательскую работу: новый статус, новый коллектив, новые требования высшей школы, разнообразие дисциплин, отсутствие навыка работы самостоятельно. Однако, к середине первого семестра студенты-первокурсники уже прекрасно ориентируются в специфике высшего образования, появляется интерес к изучаемым дисциплинам, постепенно раскрывая значение будущей профессии.

Дисциплина «Безопасность жизнедеятельности», относящаяся к категории базовой части образовательных программ обучения студентов 1-го курса лечебного факультета, ставит своей целью формирование у обучающихся культуры безопасности жизнедеятельности, готовности и способности к работе в чрезвычайных ситуациях мирного и военного времени, в участии в ликвидации последствий чрезвычайных ситуаций [1]. Изучение данной дисциплины не предусматривает обязательного выполнения плановых и внеплановых курсовых работ. Однако,

исходя из того, что участие в научно-исследовательской работе является неотъемлемой частью учебного процесса, при освоении дисциплины «Безопасность жизнедеятельности» студенты могут принимать активное участие в работе научного кружка, выступать с докладами на научно-практических конференциях, публиковать тезисы и статьи по результатам исследований. Научно-исследовательская деятельность дает возможность первокурснику более основательно раскрыть суть и значение дисциплины «Безопасность жизнедеятельности», развить собственное творческое мышление, умение действовать в нестандартных ситуациях, разбираться в причинах возникновения и видах чрезвычайных ситуаций, а также помогает в вопросах самореализации, самовоспитания, саморазвития, ответственности, целеустремленности, чувства долга.

ЦЕЛЬ И МЕТОДЫ ИССЛЕДОВАНИЯ

В целях изучения заинтересованности студентов в участии в научно-исследовательской деятельности по дисциплине «Безопасность жизнедеятельности» нами была разработана анкета, содержащая ряд вопросов, касающихся мотивации научной работы первокурсников лечебного факультета. В опросе приняли участие 120 респондентов.

РЕЗУЛЬТАТЫ ИССЛЕДОВАНИЯ

Первый вопрос анкеты был направлен на выяснение наличия уже имеющегося опыта участия в каких-либо научных исследованиях и мероприятиях за время обучения в школе. В результате были получены следующие данные: 102 респондента (85%) ответили, что никакими научными работами не занимались, и только оставшиеся 18 опрошенных (15%) дали положительно-противоположный ответ, указав в анкете, что основное их участие в исследовательской деятельности заключалось в выступлениях на школьных конференциях.

Следующий вопрос предполагал сопоставление научно-исследовательской работы с собственной ассоциацией, пониманием студентами значения данного вида деятельности в получении высшего образования со своей будущей специальностью. Результаты полученных ответов позволили установить, что научная деятельность у 34 респондентов (28%) ассоциируется с возможностью саморазвития, самореализации; 26 анкетированных (22%) в качестве своего ответа указали направление, связанное с расширением знаний по изучаемым предметам; 25 студентов (21%) в своем ответе остановились на необходимости развития науки в целях прогресса в медицине; 22 человека (18%) - с повышением квалификации в работе врача; оставшиеся 14 опрошенных (11%) затруднились дать ответ на данный вопрос.

Третий вопрос был направлен на выявление желания у обучающихся принимать участие в научно-исследовательской работе по дисциплине «Безопасность жизнедеятельности». Положительный ответ дали 68 человек (57%); 22 студента (18%) ответили, что скорее хотели бы участвовать; 13 анкетированных (11%) остановились на том, что скорее не хотели бы и оставшиеся 17 первокурсников (14%) ответили отрицательно.

При ответе на следующий вопрос студентам, ответившим положительно на предыдущий вопрос анкеты – 90 человек (75%), необходимо было выбрать мотивацию своего желания в участии в научно-исследовательской работе по дисциплине «Безопасность жизнедеятельности»: 33 анкетированных (37%) остановились на актуальности и значимости дисциплины, 24 респондента (27%) указали многообразие направленностей в рассмотрении различных видов чрезвычайных ситуаций, 17 первокурсников (19%) выделили наличие собственного интереса к участию в разработке научных проблем и 16 опрошенных (17%) предпочтению отдали возможности выбора вида участия в научной деятельности.

Далее респондентам необходимо было выделить наиболее интересующие их направления исследовательской деятельности по безопасности жизнедеятельности, на которых они хотели бы остановить свое внимание. На первое место анкетированные (54 опрошенных – 60%) поставили проблемы, связанные с асоциальным и аутодеструктивным поведением молодежи, второе место отведено изучению причин, видов и последствий техногенных чрезвычайных ситуаций

(22 человека – 24%), не третьем месте – экологические проблемы (8 человек – 9%). Оставшиеся 6 обучающихся (7%) не определились с направлением научных исследований.

Студентам, ответившим отрицательно на третий вопрос анкеты (30 человек – 25%), необходимо было определиться в причинах своего нежелания участвовать в научно-исследовательской работе по дисциплине. В качестве основной причины отказа первокурсники указали нехватку времени – 18 опрошенных (60%). Отсутствие интереса отметили 7 участников (23%). Оставшиеся 5 респондентов (17%) причиной своего отказа обозначили собственный страх перед какими-либо неудачами в научных исследованиях.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Таким образом, полученные результаты позволили установить следующее. В начале обучения в вузе большинство студентов не имеют навыков в научно-исследовательской деятельности, не знакомо или имеют весьма поверхностное представление о данном направлении.

Однако, следует отметить то, что значительное количество обучающихся дали положительный ответ, обозначив свое желание участвовать в научных исследованиях.

Дисциплина «Безопасность жизнедеятельности» в силу своей актуальности и специфики дает возможность первокурсникам уже на начальном этапе своего обучения в вузе достаточно активно приобщиться к исследовательскому направлению. Разнообразие проблем сегодняшнего дня, касающихся безопасности жизни и деятельности каждого человека – это огромная сфера деятельности в научно-исследовательском направлении. Выявление причин возникновения чрезвычайных ситуаций, выбор способов устранения последствий сложившихся ситуаций, оказание необходимой помощи нуждающемуся населению – все это дает возможность студентам вникнуть в особые условия события, дать правильную оценку произошедшему, выделить главное, ориентируясь на собственное отношение, понимание чрезвычайного обстоятельства. Именно, исходя из этого, значительное количество анкетированных дали положительный ответ на вопрос, касающийся своего желания участвовать в научно-исследовательской деятельности по дисциплине.

Подход опрошиваемых к выбору направленности научной работы говорит о том, что в большинстве своем первокурсники знакомы с реальными проблемами, существующими, в первую очередь, в молодежной среде, не оставаясь равнодушными к техногенным и экологическим ситуациям, остро обозначенным в современном мире.

Отсутствие желания и интереса участвовать в научно-исследовательской работе по изучаемой дисциплине на первом этапе получения высшего образования у некоторых студентов действительно основывается на боязни неудач, но, все это происходит в следствие отсутствия какого-либо собственного научного опыта, боязни ошибиться, дать неправильную оценку событиям, на

недопонимании значения научных исследований, а также на нехватке времени, в большей степени из-за неумения самоорганизоваться.

Опыт, компетентность и равнодушие преподавателя имеют большое значение в вопросе привлечения первокурсников к активному участию в научно-исследовательской работе: умение наладить контакт со студентом, увлечь его значением науки, заинтересовать, повышая тем самым, творческую активность начинающего исследователя, помочь в организации самостоятельности, выборе научной темы, развивать научное мышление, формировать навыки научного подхода к обозначенной проблеме и находить правильные пути ее решения. Участвуя в

научной работе по дисциплине «Безопасность жизнедеятельности» будущий врач уже закладывает в свой опыт первые необходимые знания, умения и навыки, связанные с его будущей работой, направленной на помощь человеку, оказавшемуся в условиях чрезвычайной ситуации и нуждающемуся в правильной необходимой поддержке и помощи.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Федеральный государственный образовательный стандарт высшего образования (ФГОС ВО) по специальности 31.05.01 Лечебное дело.

УДК 37. 012

ЖАШТАРДЫ ТАРБИЯЛООДО ЭЛДИК ПЕДАГОГИКАНЫН ОРДУ

*Жазгул Турус кызы
Кыргыз Республикасы
Жалал-Абад областы
Токтогул району*

№32 Бекназар атындагы жалты орто билим беруучу мектеби мекемеси

МЕСТО НАРОДНОЙ ПЕДАГОГИКИ В ВОСПИТАНИИ МОЛОДЕЖИ

*Жазгул Турус кызы
Кыргызской республики*

Жалал-Абадский область Токтогульский район #32 сш им. Бекназара

THE PLACE OF FOLK PEDAGOGY IN YOUTH EDUCATION

*Turus kyzy Zhazgul
Kyrgyz Republic
Jalal-Abad region
Toktogul district*

*#32 #32 School institution named after Beknazar
DOI: 10.31618/ESU.2413-9335.2024.5.114.1970*

АННОТАЦИЯ

Макалада жаштарды тарбиялоодогу элдик педагогиканын ордунун улам барган сайын мааниси артып бара жаткандыгы тууралуу сөз болот. Улуттардын жашап турушу үчүн, каада – салттардын, үрп – адаттардын маанилүүлүгүн баса белгилейт. Жер шарындагы социалдык жашоодогу көп түрдүүлүктүн болушу, коомдун өсүп өнүгүшүндөгү мыйзам ченемдүү көрүнүш катары карообуз туура экендигин карайт. Элдик педагогика менен этнопедагогиканын айырмачылыгын салыштырат. Ар бир улуттун өзүнө тиешелүү өзгөчөлүгү, баалуулугу, шедеври болорун белгилейт. Ааламдашуу доорунда элдик педагогика жолу менен жаш муунду тарбиялай билүү, тарбиядагы ийгиликтин болуп жатканы жөнүндө кабар берээрин айтат.

АННОТАЦИЯ

В статье говорится о возрастающем значении народной педагогики в воспитании молодежи. Подчеркивается важность традиций и обычаев для выживания народов. Существование разнообразия в социальной жизни на планете правомерно рассматривать как закономерное явление в росте и развитии общества. Сравниваются различия между народной педагогикой и этнопедагогикой. Он отмечает, что у каждой нации есть свои особенности, ценность и шедевр. Говорится, что в эпоху глобализации умение воспитывать подрастающее поколение с помощью народной педагогики является признаком успеха в образовании.

ANNOTATION

The article talks about the growing importance of folk pedagogy in the education of young people. The importance of traditions and customs for the survival of peoples is emphasized. The existence of diversity in social life on the planet can be legitimately considered as a natural phenomenon in the growth and development of society. The differences between folk pedagogy and ethnopedagogy are compared. He notes that each nation has its own characteristics, value and masterpiece. It is said that in the era of globalization, the ability to educate the younger generation with the help of folk pedagogy is a sign of success in education.

Ачык сөздөр: Каада – салт, үрп – адат, улуттук оюндар, улуттук кийим, элдик оозеки чыгармалар, улуттук баалуулук, улуттук фольклор, этноискусство.

Ключевые слова: обычай, обычаи, обычаи, национальные игры, национальная одежда, народные произведения, национальное значение, национальный фольклор, этноискусство.

Key words: custom, customs, customs, national games, national clothes, folk art, national significance, national folklore, ethnic art.

Азыркы учурда жер шарында жашап жаткан ар бир улут өз алдынча уникалдуу жана адамзаттын жашоосундагы маанилүү руханийликти алып жүргөн адамдардын тарихий жалпылыгы. Алар ошол руханийлик менен жашайт, мекенин коргойт, башкалардан өзүн обочолоп кармайт, башкаларга өздөрүн салыштырат, аны менен өзүн биологиялык гана керектөөчү эмес экендигин айгинелейт, аны менен искусствонун түрдүү жанрларында керемет шедеврлерди жаратат.

Ааламдашуу доорунда ар бир эл, келечек муундарын ата – бабадан калган салт – санаалар, үрп – адаттар, искусство өнөрлөрү, жөрөлгөлөр менен тарбиялап алууга, өз руханийлигин өткөрүп берүүгө жигердүү аракет жасайт жана анысы кээде ишке ашса кээде ойрону чыгат. Жаштарды тарбиялоодо элдик педагогика ар дайым **актуалдуу маселе** бойдон кылымдарга кала берет. Улут канча жашаса, элдик педагогика ошончо мезгил **актуалдуулугун жоготпойт**.

Жаңы доордун жаштарын тарбиялоодо кыйынчылыктарын, баалуулуктардын өзгөрүшүн, койгөйүн М. Мамырова өзүнүн илимий иликтөөсүндө – “В современных условиях многие прежние духовные ценности, традиции и ориентиры утрачивают свою значимость, а новые пока еще не выработаны. Если раньше молодежь в своем выборе опиралась на опыт предыдущих поколений, то сейчас в обществе, основанном на рыночных отношениях, она лишена этой возможности.

В связи с этим наблюдается усиление внешних влияний, направленных на распространение ложных ценностей и ослабление воспитывающего значения народных традиций в массовом сознании, в особенности, у молодежи”[1]- деп жазат.

Улуттук педагогиканын негиздерин билим берүү системасында колдонууну сунуштап аракеттенип келе жаткан окмуштуулар М. Рахимова, Т. Орусбаева, Г. Сейдекулова, Н. Асипова, Г. Карабалаева, Г. Адылбек кызы, А. Калдыбаева, Р. И. Курманходжаева, Б. Исаков, С. Байгазиев, И. Ишакеев, С. Рысбаев, Р. Абдраимова, Т. Панкова, Б. Апышев, Ж. Бешимов, А. Алымбеков, Ж. Койчуманов, А. Эшиев, А. Акматова жана башкалар.

Элдик педагогика жөнүндө Ү. Асановдун энциклопедия китебинде – “Элдик педагогика - элдик оозеки чыгыкта, үрп-адат, каада-салттарда, оюн жана оюнчуктарда сакталган педагогикалык идеяларынын жана тарбиялык тажрыйбаларынын тутуму.

Ал эми анын илимий-тематикалык географиясын, изилдөө чектерин төмөнкүчө мүнөздөп көрсөтүүгө болот: элдин негизги педагогикалык түшүнүктөрү (багуу, кароо, асыроо,

тарбиялоо, бутуна тургузуу, эрезеге жеткирүү, адам катарына кошуу); элдик педагогиканын кенч казыналары, булактары (уламыш, болумуштар, дастандар, жомоктор, макал-лакап, табышмактар, элдик ырлар, колдонмо-жасалма өнөрү, таштагы жазуулар, акындар чыгармачылыгы, санжыралар); элдик тарбиянын мазмуну жана максат-милдеттери (пейил-мүнөздү, адеп-ахлакты, акыл жана дене бой маданиятын калыптандыруу, ден соолукту сактоо, чыңдоо, көркөм-эстетикалык табитти өстүрүү ж. б.); тарбиялоонун факторлору, усулдары (жандуу жаратылыш, эне тил эмгек, каада-салт, үрп-адаттар, элдик өнөр, дин, турмуш-тиричилик ж. б.); каражаттары (өрнөк, түшүндүрүү, ынандыруу, ишеним, бата, өтүнүч, кеңеш, ишарат, алкыш, какшык, зекүү, эскертүү, көндүрүү, тыюу, коркутуу, дем берүү ж. б.); (эпостор, жомоктор, макалдар, табышмактар, жаңылмач, апыртма, бат айтма, элдик ырлар, көркөм өнөр, оюндар, табият, элдик майрамдар ж. б.); адамзаттын жамааттык жашоо образынын педагогикалык концепциясы (үй-бүлө, урук, уруу, коом, эл, адамзат); дүйнө элдеринин педагогикалык маданияттарындагы жалпылыктар жана бөтөнчөлүктөр (жалпы адамзаттык педагогикалык маданият, славян элдеринин педагогикалык маданияты, түрк элдеринин педагогикалык маданияты ж. б.); элдик тарбиячылар (ата-эне, уруулар, карыялар, усталар, уздар, саяпкерлер, мүнүшкөрлөр, эсепчилер, манасчылар, жомокчулар, акындар, санжырачылар, уламалар); элдик педагогикадагы инсандык идеалдар (чыныгы адам, эр жигит, аксакал, карыя, ак көрпө жайыл ургаачы, жабылуу кара инген, ак жоолук делбир ж. б.)”[1] – деп жазылат.

Жогоруда айтылган маалыматтарга таянып, негизинен элдик педагогикада жаңы муунга материалдык жана руханий маданиятты өткөзүп берүү болуп эсептелээрин көрүп турабыз.

Материалдык жана руханий маданият деген эмне экендигин Э. Сулайманов мындай деп белгилейт – “Материалдык маданияттын курамына салттуу түрдө эмгек куралдары, тамак – аш, турак – жайлар, кийим – кече жана кооздук – асем буюмдар, транспорт жана байланыш каражаттары жана башкалар кирет. Булардын бардыгы, бир жагынан этностун этникалык спецификалык өзгөчөлүгүн ачып көрсөтсө, экинчи жагынан, өндүрүштүн окшотугуна жана географиялык чөйрөнүн шартына байланышкан жалпы окшоштуктарды айгинелеп бере алат.

Рухий маданияттын чөйрөсүнө адамды курчап турган жаратылыш жана коом жөнүндөгү элдик билимдер, каада – салт жана үрп – адаттар, элдик чыгармачылык жана ар түрдүү ишенимдер кирет. Буларды изилдөөнүн өзү ар бир конкреттүү этностун өзү жараткан рухий маданияттын, ошолор

аркылуу башка этностордон өзгөчөлөнүп турган айырмачылыктарды тактоо үчүн баалуу материалдарды берет. Мындан тышкары, тарыхтын ар кайсыл доорлорунда болгон этникалык карым – катнаштарды, маданияттын өз – ара баюу жолдорун жана анын натыйжасын ачып көрсөтсө болот”[2].

Күнүмдүк жашообузда тарбия десе анча деле маани бербей ал сөздү колдонуп жүрө беребиз. Ал эми чындыгына келгенде бул абдан татаал процесс экендиги адабияттарда белгиленип айтылып жүрөт. Бул боюнча Э. Мамбетакуновдун жазган эмгегинде – “ Тарбиялоо – бул атайын уюштурулган, башкарылуучу, текшерилүүчү жаш муундун коомго зарыл жана пайдасы тие турган касиеттерин, кулк мүнөздөрүн жана сапаттарын калыптандыруу максатындагы педагог менен тарбиялануучунун аракетинин жүрүшү жана жыйынтыгы болуп саналат”[3]- деп жазылган.

Тарбиялоонун усулу тууралуу К. Акматов – “ Тарбиялоонун усулу – бул тарбиялык милдеттерди чечүүнүн жана тарбиялык жактанг өз ара аракеттенүүнүн жолдору.

Тарбиялык процесс практикасында тарбиялоонун түрдүү усулдары иштейт: ынандыруу, мыкты үлгү көрсөтүү, жекече үлгү көрсөтүү, тарбиялануучуга жагымдуу тийишүү, ишеним көрсөтүү, ишеним көрсөтпөө, үйрөтүү, тапшырма берүү, коркутуу, кечирим берүү жана башкалар”[4] – деп баяндайт өз илимий эмгегинде.

Кыргыз эли тээ илгертен балдарды, келечек муунду тарбиялоодо өтө маани бергендиги дүйнөлүк жана кенже эпосторунан, жомок, уламыш, каада – салт, үрп – адат, улуттук оюндарынан көрүнүп турат. Бул тууралуу М. Рахимова – “ Кыргыз этнопедагогикасы - улуттук руханий маданияттын өзөктөш бөлүгү. Ал жүздөгөн жылдарда Борбор Азиянын ар кандай калктары жана майда элдери менен кыргыздардын өз ара байланышты өнүгүшүндө топтолгон.

Кыргыздар өзүнүн көп кылымдык тарыхында өсүп келе жаткан муунду тарбиялоонун бай тажрыйбасын топтогон. Бул тажрыйбалар өткөн мезгил менен кошо калса да, элдик үрп-адаттын. адеп-ахлактын критерияларын, барыдан мурда улуттун, элдин саламаттыгын атадан балата өтүп келе жаткан салт катары сактоого, чыпдоого, анын ар бир өкүлү ички туюм, ан-сезим менен улуттук турмуш-тиричиликти туруктуу жөнөкөй негиздери сактоо үчүн өзүнүн бүткүл күч-кубатын жумшоого жөндөмдүү болгон жашоо образын уюштурууга практикалык сунуштарды камтыйт.

Кыргыз элдик педагогикасы акырындык менен кыргыздардын тиричилигинин этникалык өзгөчөлүктөрүнүн өнүгүү процессинде, алардын татаал тарыхый өнүгүүсүндө топтолгон. Анын өзөгүн бардык түрк элдери (анын ичинде барыдан мурда, хакас, казак, каракалпак, өзбектер) үчүн кептеген жалпылыктар түзөт”[5] – деп белгилейт.

Элдик педагогиканын генезиси тууралуу А. Алимбеков өз оюн мындайча билдирет – “ Элдик педагогика — бул улут улут болуп калыптан- ганга чейин эле узак мөөмөт жашап, белгилүү географиялык жана тарыхый шарттардын, элдин

керектөөлөрүнүн негизинде өнүгүп-өркүндөп, адамды муундан- муунга мурасталган идеялардын, ишенимдердин, ыймандык нарк дөөлөттөрдүн духунда тарбиялоого багытталган эмпирикалык билимдердин жана практикалык иш- аракеттердин бөтөнчө системасы.

Эгерде элдин рухий жактан өнүгүшү үчүн кайдыгер кароого мүмкүн болбогон, атүгүл анын тагдыры үчүн, олуттуу мааниге ээ болгон бөтөнчө кубулуштар бар десек, анда алардын сыр түйүнүн ченемелөөчү илимдин жаралышы да мыйзам ченемдүү зарылдык. Этнопедагогика илиминин жаралышы дал ушул мыйзам ченемдүүлүктөр менен түшүндүрүлөт”[6].

Б. Осмонова элдик педагогика боюнча иликтөөлөдү жүргүзгөн эмгегинде В. Белинскийдин мындай бир жакшы сөзүн мисал келтирет – “ Адабият, философия, педагогика илимдеринин классиги В.Г.Белинский дүйнө жүзүндө жашаган элдердин тарыхы жана маданияты жөнүндө ой жүгүртүп, кийинки пикирди айткан: “Бардык элдердин ар дайым өздөрүнүн тарыхы болгон: кээ бирөөлөрүндө уламыш түрүндө, башкаларында жомок түрүндө, дагы бирөөлөрүндө поэма түрүндө, андан башкаларына хроника түрүндө”[8].

Илимий иликтөөчү М. Мурзаев этнопедагогика илиминин негиздөөчүсү Г. Волковдун кыргыз элдик педагогикасынын өсүп – өнүгүшүнө тийгизген зор таасири тууралуу мындай ойду айтат – “ Кыргыз элдик педагогикасынын изилденишинде жана кыргыз этнопедагогика илиминин түптөлүшүндө академик Г.Н.Волковдун салымы зор. Анын жетекчилиги астында көптөгөн кыргыздын жаш окумуштуулары аспирантурада окушуп, кыргыз элдик педагогикасын изилдөөгө алган илимий иштери боюнча кандидаттык жана докторлук диссертацияларын коргошкон. Анын жетекчилиги астында кыргыз элдик педагогикасын алгачкы жолу системалуу түрдө изилдеген окумуштуулар Т.Ормонов Ж.Бешимов, Б.Апышов, Т. Ормоновтор”[9].

А. Алимбеков кыргыздардын өзүнө тиешелүү болгон элдик педагогиканын философиясын төмөндөгүдөй өзгөчөлөп айтат – “Дүйнөдө ар бир эл атанган элдин табият, коом, акыл-эс, адам жана анын ариети тууралуу түшүнүктөрүнүн өзөгүн түзгөн өзүнө таандык салттуу философиясы бар. Муундан муунга мурасталып келген элдик педагогикалык акыл-ойлор, салт-сабактар элдин ошол дүйнө туюму, дүйнө түшүнүгү, дүйнө таанымы менен тамырлаш өзгөрөт. Кыргыз педагогикалык маданиятынын кыртышы, өзөгү анын алда небак иштелип бүткөп Теңир тааным философиясында жатат”[7].

Жыйынтыктап айтканда “Ааламдашуу доорунда” элдин өз алдынчалыгын, барктуу, нарктуу эл экендигин билдирген каада – салттарын, үрп – адаттарын, баалуулуктарын, искусствосунун бардык жанрларын, улуттук оюндарын төкпөй – чачпай ирээттеп, жаш муундарга окутуп, үйрөтүү ушул муундун эң негизги милдети экендигин байма – бай айтып, конференцияларды өткөрүп, маалымат

каражаттарынан таратып турбасак, келечек муунду колубуздан жулдуруп жиберибиз айдан ачык болуп отурат.

Колдонулган адабияттар:

1. М. Мамырова. Педагогические условия формирования ценностных ориентаций студентов средствами народных традиций. Б., 2019
2. Ү. Асанов. Кыргыз педагогикасы. Энциклопедиялык окуу куралы. Б., 2004
3. Э. Сулайманов. Этнография. Жалал – Абад., 2010

УДК 354

4. Э. Мамбетакунов. Педагогиканын негиздери. Б., 2019
5. К. Актатов. Педагогика. Б., 2023
6. М. Рахимова. Педагогикалык ойлордун жана билим берүүнүн тарыхы. Б., 2009
7. А. Алимбеков. Кыргыз этнопедагогикасы. Б., 1996
8. <http://jarchy.arabaev.kg/admin-admin/fotogalere>. Б. Осмонова. Кыргыз улуттук оюндарынын этнопедагогикалык мааниси.
9. М. Мурзаев. Социалдашуу маселелеринин кыргыз педагогикасында изилдениши. НАУКА И НОВЫЕ ТЕХНОЛОГИИ, № 23, 2010

ҰЛТТЫҚ САНА ЖӘНЕ МЕМЛЕКЕТТІК ТІЛ МӘСЕЛЕСІ

Кульбаева Д.Д.

М.Х. Дулати атындағы Тараз өңірлік университеті

THE PROBLEM OF NATIONAL CONSCIOUSNESS AND STATE LANGUAGE

Kulbayeva D.D.

Taraz Regional University named after M. Kh. Dulati

DOI: 10.31618/ESU.2413-9335.2024.5.114.1996

АННОТАЦИЯ

Взаимосвязь национального сознания и выбора государственного языка является ключевым вопросом в сфере социолингвистики и политического дискурса. Эта статья углубляется в многогранные аспекты этих сложных отношений, стремясь проанализировать проблемы, сложности и последствия, присущие им. Опираясь на всесторонний обзор научной литературы, исторического контекста и современных тематических исследований, эта статья предлагает критический анализ взаимодействия между формированием национальной идентичности и языковой политикой. В нем исследуется, как выбор государственного языка может либо способствовать инклюзивности, сплоченности и сохранению культуры, либо, наоборот, увековечивать изоляцию, маргинализацию и конфликты. Кроме того, в статье исследуется роль языка в формировании коллективной памяти, исторических нарративов и политических идеологий, выясняется его глубокое влияние на социальную сплоченность, усилия по построению нации и демократическое управление. Посредством этого анализа статья подчеркивает необходимость принятия инклюзивной языковой политики, которая учитывает языковое разнообразие, продвигает культурный плюрализм и поддерживает принципы равенства и социальной справедливости.

ABSTRACT

The relationship between national consciousness and the choice of a state language stands as a pivotal issue in the realm of sociolinguistics and political discourse. This article delves into the multifaceted dimensions of this intricate relationship, aiming to dissect the challenges, complexities, and implications inherent within. Drawing upon a comprehensive review of scholarly literature, historical contexts, and contemporary case studies, this paper offers a critical analysis of the interplay between national identity formation and linguistic policies. It explores how the choice of a state language can either foster inclusivity, cohesion, and cultural preservation, or conversely, perpetuate exclusion, marginalization, and conflict. Furthermore, the article examines the role of language in shaping collective memory, historical narratives, and political ideologies, elucidating its profound impact on social cohesion, nation-building efforts, and democratic governance. Through this analysis, the article underscores the imperative of adopting inclusive language policies that accommodate linguistic diversity, promote cultural pluralism, and uphold the principles of equality and social justice.

Ключевые слова: национальное сознание, государственный язык, социолингвистика, формирование идентичности, языковая политика, инклюзивность, сохранение культуры.

Keywords: national consciousness, state language, sociolinguistics, identity formation, linguistic policies, inclusivity, cultural preservation.

Кіріспе. Адам баласының жер бетіндегі тіршілік иелерінен негізгі айырмашылығы санасының және өз ойын жеткізе алатын құралы – тілінің болуы. «Адам ата-анадан туғанда есті болмайды: естіп, көріп, ұстап, татып ескерсе, дүниедегі жақсы, жаманды таниды-дағы,

сондайдан білгені, көргені көп болған адам білімді болады. Естілердің айтқан сөздерін ескеріп жүрген кісі өзі де есті болады» – деп [0]. Ұлы ойшыл Абай атамыз айтып кеткендей, адамның санасы оның бүкіл ғұмырында жетілу үстінде болады. Кез келген адам баласы туғаннан белгілі бір ұлттың

өкілі болғандықтан, олар белгілі бір ортада өмір сүріп, бір тілде сөйлегендіктен, өмір сүру салты ортақ болғандықтан, тек сол ұлтқа тән менталитеті қалыптасады.

Мақсат. Бұл мақаланың мақсаты – ұлттық сана мен мемлекеттік тілді таңдау арасындағы күрделі байланыстарды сыни тұрғыдан талдау. Ол ғылыми әдебиеттерге, тарихи контексттерге және қазіргі жағдайлық зерттеулерге сүйене отырып, осы қарым-қатынасқа тән қиындықтарды, күрделіліктерді және салдарларды зерттеуге бағытталған. Мақалада мемлекеттік тілді таңдау инклюзивтілікке, бірлікке, мәдениетті сақтауға, сондай-ақ шеттету мен жанжалға қалай әсер ететінін түсіндіруге тырысады. Сонымен қатар, ол мәдени плюрализмді, теңдік пен әлеуметтік әділеттілікті насихаттайтын инклюзивті тіл саясатының қажеттілігін атап көрсете отырып, ұжымдық жадты, тарихи әңгімелерді және саяси идеологияларды қалыптастырудағы тілдің рөлін зерттеуге бағытталған. Сайып келгенде, мақала ғалымдарға, саясаткерлерге және тәжірибешілерге қатысты түсініктерді ұсына отырып, тіл, сәйкестік және ұлт төңірегінде ғылыми пікірталастарға және саяси пікірталастарға үлес қосуды көздейді.

Зерттеу нәтижелері және талқылау. Адамның ұлттық сана-сезімі дегеніміз – оның өзінің қандай да бір этностық қауымдастыққа қатыстылығын түсінуі және саналы түрде сезінуі. Сонымен қатар кез келген адамның тумысынан қалыптасқан ұлттық сана-сезімі оның адамгершілік, діни, этикалық, кәсіби және өзге де сана сезімдерімен байланысты болады. Оның бойындағы барлық қасиеттері оның санасына тікелей байлаулы. Яғни, сана дегеніміз адамның бойындағы барлық рухани-адамгершілік қасиеттерін қалыптастырып, бір жүйеге келтіріп, реттеп біріктіретін ерекше құбылыс. Ал сананың адам бойындағы қасиеттерін қалыптастырып, нығайтып, біріктіріп отыруына ықпал ететін нәрсе жоғарыда Абай ағамыз айтқандай – ол тәрбие. Көрген, білген тәрбиесі қандай болса, оның санасының деңгейі де сондай болады. Ұлттық сана халықтың, әсіресе оның ішінде жастардың рухани-адамгершілік болмысын айқындап, оның негізін қалайтын қасиет. Ұрпақтар сабақтастығында әрбір келер ұрпақ үшін ұлттық сана мәдени құбылыс болып саналады. Ұлттық сананың мәдени құбылысқа айналу себебі тарихтағы халық пен зиялылардың рухани қасиеттерін, адамгершілік құндылықтарын бойына жинақтап, ұлттық идея арқылы кейінгі буынға жеткізіп отыруында.

Ұлттық сана бар жерде ғана ортақ мақсат, ұлт мұраты, ұлттық идея қалыптасады. Бұлар бар қоғамда мемлекеттің мүддесіне жаны ашитын, халқы үшін аянбай қызмет ететін, елді дұрыс жолға бағыттайтын көшбасшылар қатары қалыптасады. Себебі халықты мемлекетімен біріктіріп отыратын күш – ол ұлттық сана, ұлттық санасы терең адамдар.

Ұлт зиялыларының қоғам алдындағы міндеті халықты біріктіріп, ел игілігі жолындағы ортақ мақсатқа жастарды біріктіріп, жол көрсетіп

отыратын ұлттық сананы қалыптастыру. Міржақып Дулатов жазғандай зиялылар ұлттық идеяның қалыптасуына, оның жүзеге асуына тікелей ықпал етіп отыратын адамдар. Ұлттық идея белгілі бір тарихи кезеңде халықтың өзін-өзі тануынан көрініс табатын ұлттық санадағы басымдыққа ие көзқарастар. Егер ұлттық идеяның мәні – ұлт тағдырын анықтауға бағытталған ұмтылысы, халықты біріктіруші күш, ел үшін мәңгі маңызыды мәселелерді шешудің жолын іздеуші маңызы зор ойлары десек, осылардың жиынтық қорытындысы М.Дулатұлы дәйектеген «Оян, қазақ!» тұғырнамасында жатыр. Бұны ұран ретінде немесе Міржақыптың өлеңдер жинағы дегеннен гөрі, халықтың қасіретін, сол заманның келбетін дәлме-дәл айқындап, тығырақтан шығудың жолын көрсетуші бағдаршам деген дұрыс болар.

1917 жылғы Ақпан төңкерісі «Оян, қазақ!» идеясының дәйектілігін дәлелдеп, жаңа саяси күштердің күрес сахнасына шығуына түрткі болды. Дербес тәуелсіз мемлекет ретінде қалыптасу, ұлттық идеяны табу жолындағы күрестің алдыңғы шебінде Уақытша үкімет жақтастары, Кеңестерді қолдаушылар, панисламистер, пантүрікшілер, әрине, Алаш қозғалысы белсенділері жүрді. Әрқайсысы өз нұсқасын дайындап ұсынды. Бірақ, соның ішіндегі ең шоқтығы биігі бірінші жалпықазақ съезінде ұсынылған «Қазақ автономиясы» идеясы еді. Бар қазақтың арманын, мақсат-мұратын дәл жеткізе білген Ұлттық идеяны ұсынған Алаш қозғалысының абыройын асқақтатты, оң бағыттағы, дұрыс ұлттық идеяға ту еткен Алаш зиялылары мен оқығандары қазақ тарихының жаңа белесін ашты. Бірақ елі, халқы үшін аянбай қызмет еткен ұлт зиялыларының озық идеялары да, олардың өздері де қылышынан қан тамған қызыл империяның құрбанына айналды. Ұлтын сүйген, Кеңес үкіметінің түрлі тәжірибелер өткізу аумағына айналдырған жеріміздің, зардап шеккен халқымыздың аянышты халін қапысыз ұғынған рухы биік ақын-жазушылар, ғалымдар, жекелеген тұлғалар туған халқының тілі, діні, мәдениеті, жері үшін отқа күйіп, суға түскенімен, тоталитарлық жүйе ұлттық идеяны түзуге де, халыққа ұсынуға да жеткізбеді. Алаш зиялылары құрбандыққа шалынғаннан кейін ұлттық идеяны табу, ұлттық сананы ояту бағытындағы ұмтылыстарды «Жас тұлпар» қозғалысының дүниеге келуімен, «Қазақ әдебиеті», «Зерде» газет-журналдарындағы ұлт тарихы, ділі, тілі, мәдени мұрасы жайлы жарияланымдардан, Ш.Смаханұлының қазақ мектептерін ашу әрекетінен, 1979 жылғы Целиноград, 1986 жылғы Желтоқсан оқиғаларынан білеміз.

Еліміз егемендікке қол жеткізген кезде де 70 жылдық тоталитарлық Кеңес дәуірінде сансыз қасіретті басынан өткерген, демографиялық азшылықтың әсерінен ұлттық болмыс-бітімінен, ұлттық санадан ажырай жаздаған біздің ел үшін бірденнен Ұлттық идеяны таба салу оңай болып отырған жоқ. Қазіргі жаһандану заманында, ақпараттардың ағылып келуінен ешкім де, ешнәрсе қорғалмаған кезде, бір жағы Батысқа еліктеп,

екінші жағы араб дүниесінің ықпалында жүргенде ұлттық идеяны табу оңай емес. Алдымен жастарымыздың бойына өз ұлтына, еліне деген мақтаныш сезімін оятып, ұлттық санасын орнықтыруымыз күн тәртібіндегі өзекті мәселе екенін ұғынуымыз қажет. Ұлттық идеясыз қала берсек, қанатсыз ұлтқа айналарымыз сөзсіз. Ұлттық идеяны қалыптастырмайынша жасалып жатқан реформалардың нәтижесі болмайтыны анық. Ұлттық идеясы жоқ Қазақстанда өмір сүру қазақтан басқаның бәріне майдай жағатын шығар, бірақ оның жоқтығынан зардап шегетін біз қазақтар. Жоғарыда айтылған жаһандандудың әсерінен жойылып кетпеу үшін де ұлттық идеяның, ұлттық сананың өзектілігі мен қажеттігі күн санап артып келеді. Көпұлтты елімізде, әрине ұлт мүддесімен қатар, осында тұратын өзге диаспоралардың тарихы, дәстүрі, этностық ерекшелігі, ар-намысы ескерілуі тиіс.

Кез келген идея алғашқыда болжам, ой, жоспар түрінде дүниеге келеді. Оны жүзеге асыру үшін мемлекет пен халықтың бірлігі қажет. Мемлекет пен халықты ұлттық идеяға біріктіріп отыратын ұлттық идеология. Өткен ғасыр басында Алаш зиялыларының жүйелі ізденістері, ортақ көзқарастары ұлттық білімді, ұлттық сананы күшейтіп, халықты қауіп-қатерден сақтауға қызмет етті. Ұлттық сана қоғам кеңістігінде ұлт болмысының және ел мүддесінің қажеттіктеріне сай шындық пен жалғанды ажыратып, халық ішінен нағыз талант иелері мен білімділерді шығарып, оларға бағыт көрсететін құбылыс. Ұлттық санаға қатысты Міржақып Дулатов былай деп жазып кеткен, «Бір кісі бір іске жарайтын болса да аз болмас. Халыққа қызмет етемін деген кісіге бәрі бір. Депутат бол, газет шығар, бала оқыт...өзгеміздің бәрі сай болып жалғыз депутатқа қарап тұрған іс жоқ. Халқың надан болса, мың депутатың болсын онан пайда тағы жоқ. Депутаттықты таңсық көріп, атағына қызығып яки бәсеке үшін баратын кісі болмасқа тиіс. Екі қазақ таласып, бір орысқа олжа болса, онан тапқан абыройға түбінде ие табылмай жүрмесін. Осыны әркім ескерсе екен» [2]. Халықтың жағдайын, елдің қажеттігін биік мінберден қарағаннан, халықтың ішінде жүріп көрген дұрыс. Халықтың әлеуметтік жағдайын, әрбір адамның көңіл күйі халықтың ішінде ғана жүргенде білінеді. Биікте тұрып қоғамда болып жатқан нәрсені адам көрсе де, оның ішкі жағдайына үңіле алмауы мүмкін. Сондықтан да халық қалаулылары, яғни депутаттар халық арасына жиі шығып, елдің тыныс тіршілігімен етене танысып отыруы керек. Әрбір азаматтың мемлекет алдындағы жауапкершілігі халыққа оның қызметі арқылы тікелей бетпе-бет көрініп отырады. Ұлт ісіне келгенде зиялылар халыққа үлгі болу үшін өздерін елдің алдында кіші санаған және кішілікті кішілігімен көрсете білген. Осы себепті де мемлекетке, елге жақын болу дәстүрге айналады, жастар қашанда зиялылардың соңына ереді. Қай заманда болмасын көзі ашық, көкірегі ояу азаматтар елдің болашағын болжап, ненің дұрыс, ненің бұрыс екендігін ажырата білді. Халықтың

ұлттық санасына зиялылардың қызметі әсер етіп отырған. Алаш тұлғасы Әлихан Бөкейханов айтып кеткендей, «Жалпақ жұрттың көкірегінде жақсылық болмаса, жұрт жұрт болып тіршілік қылып жүрмек емес. Жұрт пайдасына таза жолмен тура бастайтын ер табылса, қазақ халқы соның соңынан ерер еді...Әділдік жоқ жұртта, береке бірлік болмайды. Байлықты өнермен, шаруамен, қызметпен іздемей, жұртты тонап, момынды жылатып іздеген мырзалар қысты күні үңгірде жатып өз аяғын сорған аю мысалында ғой, қанша қомағайланса да, сорғаны өз аяғы»[3]. Ұлттық сана қоғам кеңістігінде ұлт болмысының және ел мүддесінің қажеттіктеріне сай шындық пен жалғанды ажыратып, халық ішінен нағыз талант иелері мен білімділерді шығарып, оларға бағыт көрсететін құбылыс. Халық игілігіне бағытталған кез-келген істің басында тұлғаның елжандылығы ашық түрде көрініп, халықтың жан дүниесіне жеткенде ғана өзі өмір сүріп отырған ортаға деген сенім, жанашырлық, өмірге деген құлшыныс қалыптасады. Алаш зиялылары ұлттық сананы көтеру арқылы елдің дамуын көздеді. Олардың ойынша кез-келген ел игілігіне бағытталған істі жүзеге асыру үшін алдыменен әлеуметтік ортада ұлттық идеяның қалыптасуына, оның елдің бойына таралуына ықпал ететін интеллектуал адамдар болуы қажет. Халық өзіндік төл дүниелерін иеленіп, өз-өзіне келгеннен кейін ғана жаңашылдыққа бейімделіп, жаңа дүниелерді қабылдай алады. Жүсіпбек Аймауытов «Ұлтты сүю» мақаласында: «Кейбір оқығандар да қара халықтан бойын аулаққа салғысы келіп, қызыққа салтанатқа салынғысы келетін салқындық ірілік мінездердің ұшығы сезіледі. Адам шалдуар нықысының әнімен кетсе, өзін-өзі тергеуге алмаса, жаман мінезінен тыйылып, жақсы жағын тәрбие қылмаса, бұзылып кетуі оп-оңай. Меніңше, қара халықтан жиренгендік, ірілік – ұлтын сүюге, мұқтажын, сырын білуге жиһат қылмағандық деп білемін. Бұл мінез Николайдың шенеуніктеріне еліктеген болып табылады. Орыстың білімін алуға, өнерін білуге, жақсы жағын жаттауға еліктеу – дұрыс та, кәпірлігін, мақтаншақтығын, рақымсыз, қызықшыл, қалташыл, антшыл, «суық» шенеуніктігіне еліктеу, ақсүйек болуға, салтанат түзеуге, тұрмысын, жүрісін, үй ішін жат түрге салып, қазақтан қашыртуға еліктеу – үлкен мін, кемшілік... Ақтығында айтпағым: оқығандар өзін өзі тәрбие қылу керек. Қара халықтан жиренбей, жақын жүріп, сырласып, мұң-мұқтажымен таныс болып, өз ұлтын сүюге, халыққа өзін сүйгізуге жиһат қылу керек» [4], -деп тұжырымдаған еді. Ұлттың сақталуына да, жоғалуына да себеп болатын нәрсенің қуаттысы – тіл» деп ұлттық сананың, ұлттық рухтың, болмысының негізі де, арқауы да тіл екенін алғаш аңғартты. А.Байтұрсынұлының бұл пікірін Алаш зиялыларының көпшілігі қолдады. Бір ғасыр бұрын ұлттың сананың өзегі ана тілі екенін айтқандар алаштықтар болды. Ендеше қазіргі таңда жаһандану дәуірінде ұлт болып сақталып қалғымыз

келсе, біз ұлттық тілімізді дамытудағы әлемдік тәжірибелерге сүйене отырып, тіл мәселесіне үлкен жауапкершілікпен қарауымыз керек. Ол үшін қазақ тілінің қолданыс аясын кеңітіп, орны мәжбүрлі түрде емес, қажеттілік үшін үйренетіндей жағдай жасау керек. Конституциялық мәртебесінің қағаз жүзінде емес, іс жүзінде орнығуына ел болып ұйысып, ықпал етуіміз қажет. Ол үшін ғасыр басында Алаш зиялылары қалай бар күш жігерін салып еңбек еткен болса, қазіргі біздің ұлт зиялылары мен бизнес өкілдерінің де қолдауының рөлі зор болмақ. Ұлттық санасы биік ел бірінші кезекте өз елінде ана тілінде сөйлеу керек. Өзге тілдерді білу ол да заман талабы. Кейде шетелде оқыған немесе өз елімізде де орысша білім алған қатарластарым, мен қазақша сөйлесем де жаным қазақ, мен барлық ұлттық дәстүрлерді білемін, ат құлағында ойнаймын, домбыра тартамын, демек сенен өткен қазақпын деп жатады. Менің ойымша мың жерден білімді бола тұрып, осылай ойлаудың өзі ұлтқа жасалған қиянат. Сыртқы бейне адамның ішкі дүниесін көрсетпейді. Оның айтқан нәрселерін өзге ұлт өкілі де жасай алады. Ұлтты танытудың ең ерекше белгісі – ол тіл. Тілдің маңызын терең байымдай алмау, оның жоғалуына алып келеді. Тіл кетсе, ұлттық рух та кетеді. Қорытындылай келе айтпағым ұлттық сана мен ұлттық тіл егіз ұғым. Ана тілге деген қатынасымызды алдымен санамыздан бастау керек. Ұлттық сана қалыптаспай, оны өзге идеологиялар ықпалынан тазартпай, тілімізге деген қарым-қатынасымызды өзгертпесек, рухани жұтаңдық шеңберінен шыға алмаймыз.

Қорытынды. Алаш зиялылары өз ұлтын шексіз сүйе отырып, басқа халықтармен тең құқылы қарым-қатынас орнатуды қолдады. Басқа халықтармен тереземіз тең болсын десек, біз осы идеяны ұстанып, оны ары қарай дамытуымыз

керек. Халқымыздың тәрбиесін өскелең ұрпақтың бойына терең сіңіріп, діл мен дәстүрдің мәнін терең ұғындырғанда ғана мемлекетшіл санамен қаруланған жастар көптеп қалыптасады. Алаш зиялылары ұлттық мүддеге, ұлтқа қызмет етудің үлгісін көрсетіп кетті. Елге қызмет ету үшін, өз болашағымыз, қоғам, оның игілігіне қызмет ету үшін қазіргі жастар терең білім түрлерін иеленіп қана қоймай, ұлттық құндылықтарды бойымызда қалыптастыра білуіміз керек. Ұлттық сана болашақ ұрпақтан ауызбіршілікті, еңбекқорлықты, адамгершілікті, терең білімді, адалдықты талап етеді. Ұлттық сана ұрпақтың өзінің төл мәдениеті мен тарихи жәдігерлеріне, діліне ие болып, одан әрі заман талабына сай икемделіп өмір сүруін қалайды. Қазіргі таңда ол жапон ұлты сияқты ұлттық дәстүрлерін сақтай отырып, ғылым мен техниканы, озық технологияларды игеру. Тарихтағы алаш зиялыларының өмір жолы, тағылымы ұлттық санасы жоғары, рухы биік адамның елдің абыройын ойлағандығын дәлелдейді. Барға қанағат етіп, арға ұмтылу, өмірдің мәні адамгершілікте, еңбекте, білімді болуда деп түсіну зиялыларымыздың ізгі қасиеттері болған. Осы тағылымдарды тереңнен ұғына білу, алдымызға мақсат етіп қою, біздің басты міндетіміз деп ойлаймын.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі.

1. Абай Құнанбаев «Қара сөздер», Атамұра баспасы, 2014. – 226 б.
2. Дулатұлы М. Алты томдық шығармалар жинағы. 2-том: Көсемсөз, әдеби сын және зерттеу мақалалары, қазақ тілінде жазылған кітаптар көрсеткіштері. – Алматы: Мектеп, 2013. – 392 б.
3. Бөкейханов Ә. Шығармалар. - Алматы: Өнер, 1994. – 383 бет.
4. Аймауытов Ж. Ұлтты сүю // Ақиқат. – 2013. - №6. 4-5 бб.

Евразийский Союз Ученых. Серия: педагогические, психологические и философские науки.

Ежемесячный научный журнал

№ 02 (115)/2024 Том 1

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР

Макаровский Денис Анатольевич

AuthorID: 559173

Заведующий кафедрой организационного управления Института прикладного анализа поведения и психолого-социальных технологий, практикующий психолог, специалист в сфере управления образованием.

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

• **Садовская Валентина Степановна**

AuthorID: 427133

Доктор педагогических наук, профессор, Заслуженный работник культуры РФ, академик Международной академии Высшей школы, почетный профессор Европейского Института PR (Париж), член Европейского издательского и экспертного совета IEERP.

• **Ремизов Вячеслав Александрович**

AuthorID: 560445

Доктор культурологии, кандидат философских наук, профессор, заслуженный работник высшей школы РФ, академик Международной Академии информатизации, член Союза писателей РФ, лауреат государственной литературной премии им. Мамина-Сибиряка.

• **Измайлова Марина Алексеевна**

AuthorID: 330964

Доктор экономических наук, профессор Департамента корпоративных финансов и корпоративного управления Финансового университета при Правительстве Российской Федерации.

• **Гайдар Карина Марленовна**

AuthorID: 293512

Доктор психологических наук, доцент. Член Российского психологического общества.

• **Слободчиков Илья Михайлович**

AuthorID: 573434

Профессор, доктор психологических наук, кандидат педагогических наук. Член-корреспондент Российской академии естественных наук.

• **Подольская Татьяна Афанасьевна**

AuthorID: 410791

Профессор факультета психологии Гуманитарно-прогностического института. Доктор психологических наук. Профессор.

• **Пряжникова Елена Юрьевна**

AuthorID: 416259

Преподаватель, профессор кафедры теории и практика управления факультета государственного и муниципального управления, профессор кафедры психологии и педагогики дистанционного обучения факультета дистанционного обучения ФБОУ ВО МГППУ

• **Набойченко Евгения Сергеевна**

AuthorID: 391572

Доктор психологических наук, кандидат педагогических наук, профессор. Главный внештатный специалист по медицинской психологии Министерства здравоохранения Свердловской области.

• **Козлова Наталья Владимировна**

AuthorID: 193376

Профессор на кафедре гражданского права юридического факультета МГУ

- **Крушельницкая Ольга Борисовна**

uthorID: 357563

кандидат психологических наук, доцент, заведующая кафедрой теоретических основ социальной психологии. Московский государственный областной университет.

- **Артамонова Алла Анатольевна**

AuthorID: 681244

кандидат психологических наук, Российский государственный социальный университет, филиал Российского государственного социального университета в г. Тольятти.

- **Таранова Ольга Владимировна**

AuthorID: 1065577

Уральский федеральный университет им. первого Президента России Б.Н. Ельцина, Уральский гуманитарный институт, Департамент гуманитарного образования студентов инженерно-технических направлений, Кафедра управления персоналом и психологии (Екатеринбург)

- **Ряшина Вера Викторовна**

AuthorID: 425693

Институт изучения детства, семьи и воспитания РАО, лаборатория профессионального развития педагогов (Москва)

- **Гусова Альбина Дударбековна**

AuthorID: 596021

Заведующая кафедрой психологии. Доцент кафедры психологии, кандидат психологических наук Северо-Осетинский государственный университет им. К.Л. Хетагурова, психолого-педагогический факультет (Владикавказ).

Статьи, поступающие в редакцию, рецензируются. За достоверность сведений, изложенных в статьях, ответственность несут авторы. Мнение редакции может не совпадать с мнением авторов материалов. При перепечатке ссылка на журнал обязательна. Материалы публикуются в авторской редакции.

Журнал зарегистрирован Федеральной службой по надзору в сфере связи, информационных технологий и массовых коммуникаций.

Художник: Валегин Арсений Петрович
Верстка: Курпатова Ирина Александровна

Адрес редакции:
198320, Санкт-Петербург, Город Красное Село, ул. Геологическая, д. 44, к. 1, литера А
E-mail: info@euroasia-science.ru ;
www.euroasia-science.ru

Учредитель и издатель ООО «Логика+»
Тираж 1000 экз.